

mağâleti'l-edebîyye fi'l-edebî'l-irâkıyyi'l-hadîs, Bağdad 1975; Enîs el-Makdisî, *el-Fünûn-ü'l-edebîyye ve a'lâmühâ*, Beyrut 1980, s. 225-235; Ahmed Heykel, *Te'tavvürü'l-edebî'l-hadîs fi Mısr*, Kahire 1983, s. 70-75, 374-397; Bekrî Şeyh Emîn, *el-Hareketü'l-edebîyye fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye*, Beyrut 1986, s. 525-546; M. Ahmed el-Garb, *'Ani'l-luğa ve'l-edeb ve'n-naqd*, Beyrut, ts., s. 171-175; Şevkî Dayf, *el-Edebü'l-Arabiyyü'l-mu'âşır fi Mısr*, Kahire, ts., s. 205-207; İbrâhim es-Seâfin, *Te'tavvürü'r-rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-hadîşe fi bilâdi's-Şâm: 1870-1967*, Beyrut 1407/1987, s. 31-50; Ch. Vial, "Mağâla", *El²* (İng.), VI, 90-91.

RAHMİ ER

□ TÜRK EDEBİYATI. XIX. yüzyıldan önceki dönemde yazma kitaplarda makale adıyla bazı yazılar rastlanmakla birlikte (Banarlı, s. 239) daha çok tasavvuf önderlerinin bir kısım sözlerini ya da sohbetlerini derleyen ve "makâlât" adıyla tanınan eserler de bulunmaktadır. Bunların içinde Hacı Bektâş-ı Velî'ye izâfe edilen, aslı Arapça *Mağâlât* en tanınmışlarıdır. Eser, tamamı elde bulunmayan Arapça aslıyla değil nesir çevirisi ve bundan yararlanılarak Hatiboğlu'nca hazırlanmış manzum metni yoluyla meşhur olmuştur. *Makâlât-ı İsmail Hakkı* (Bulak 1257; İstanbul 1288), *Makâlât-ı Hazret-i İmâm Ca'fer üs-Sâdık* (İstanbul 1288) gibi aynı bağlamda ele alınabilecek basılı eserler de bulunmaktadır (Özege, III, 1000-1001).

Diğer milletlerde olduğu gibi Türk yaygın hayatında da modern anlamıyla makale gazeteye beraber XIX. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bunların ilk örnekleri 1840'lı yıllarda ilk Türkçe gazetelerden *Cerîde-i Havâdis*'te ilim, ahlâk ve edebiyat üzerine bir kısmı imzasız olarak kaleme alınan metinlerdir. 1860 yılından itibaren Şinâsi'nin, Agâh Efendi'yle birlikte çıkardığı *Tercümân-ı Ahvâl* ile daha sonra kendi başına yayımladığı *Tasvîr-i Efkâr*'da (1862) bazılarının imza koyarak yazdığı başmakaleler, hem bu türün ilk yetkin örnekleri olması hem de siyasî ve içtimâî meselelere eğilmesiyle dikkat çekmektedir. Aynı dönemde Ziyâ Paşa *Muhbir* ve *Hürriyet*, Nâmık Kemal *Tasvîr-i Efkâr*, *Hürriyet* ve *İbret*, Ali Suâvi *Muhbir* ve *Ulûm* gazetelerinde tartışmalara da konu olan siyasî ve edebî muhtevalı makaleler yazmışlardır. Ahmed Midhat Efendi, Ebüzziya Mehmed Tefvik, Şemseddin Sâmî, Muallim Nâci ve Beşir Fuad aynı devirde makale türünde eser vermiş diğer yazarlardır. Bu makalelerin bir kısmı daha sonra kitap halinde basılmıştır. Şi-

nâsi'nin *Müntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr* (seçen Ebüzziya Tefvik, İstanbul 1311), *Makaleler* (haz. Fevziye Abdullah Tansel, İstanbul 1960); Nâmık Kemal'in *Makâlât-ı Siyâsiyye ve Edebiyye* (İstanbul 1327), *Nâmık Kemal ve İbret Gazetesi* (haz. Mustafa Nihat Özön, İstanbul 1938); Ahmed Midhat'ın *Müntehabât-ı Ahmed Midhat* (I-II, İstanbul 1306-1307); Muallim Nâci'nin *Yazmış Bulundum* (İstanbul 1301), *Muallim* (İstanbul 1303) gibi eserleri bunların belli başlılarıdır. Bu dönemde makaleden daha çok ilim, ahlâk, edebiyat ve siyaset konularıyla ilgili gazete yazıları anlaşılmalıdır.

Bu tarz makale yazarlığı yanında *Mecmûa-i Fünûn* ve *Hazîne-i Evrâk* gibi ilk ilmi muhtevalı dergilerle başlayan makale yazarlığının II. Abdülhamid devrinde dergilerin çoğalmasıyla mahiyeti genişlemiş ve gelişmiştir. Daha sistematik hale gelen edebî tenkit, sanat ve sanat felsefesi konuları etrafında Edebiyat-ı Cedîde dönemi makale yazarları arasında Cenab Şahabeddin (*Nesri Harb Nesri Sulh*, Dersâdet 1334; *Evrâk-ı Eyyâm*, Dersâdet 1331), Tefvik Fikret (*Dil ve Edebiyat Yazıları*, Ankara 1987) ve Hüseyin Câhid (*Kavgaların*, İstanbul 1326) yer almaktadır.

Özellikle II. Meşrutiyet'ten sonra Avrupa ilim ve metodlarının Türkiye'ye aktarılması çalışmalarının belli bir safhaya girmesiyle Rıza Tefvik (*Rıza Tefvik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri*, haz. Abdullah Uçman, Ankara 1982; *Rıza Tefvik'in Sanat ve Estetikle İlgili Yazıları I*, haz. Abdullah Uçman, İstanbul 2000), Ziya Gökalp (*Makaleler I-IX*, Ankara 1976-1980) ve M. Fuad Köprülü (*Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 1966) gibi ilim ve fikir adamlarınca dünyadaki örneklerine uygun, dipnotlu, kaynakçalı ilmi makaleler de yayımlanmaya başlanmıştır.

Bu arada ilimle uğraşan belli bir kesimi ilgilendiren alan dergilerdeki araştırma ürünü makaleler dışında gazete ve dergilerde siyaset, edebiyat ve sosyal hayatın problemleri başta olmak üzere her konuda baş muharrirler ve diğerleri tarafından makale yazarlığı bir meslek haline dönüşerek Cumhuriyet'ten sonra da devam etmiştir. Tanınmış makale yazarları arasında Süleyman Nazif, Ali Kemal (*Makaleler*, haz. Hülya Pala, İstanbul 1997), Abdullah Cevdet, Mehmed Âkif Ersoy (*Mehmed Âkif Ersoy'un Makaleleri*, haz. Abdülkerim -Nuran Abdülkadiroğlu, Ankara 1990), Yahya Kemal Beyatlı (*Eğil Dağlar*, İstanbul 1975; *Edebiyata Dair*, İstanbul 1971; *Tarih Musâhabeleri*, İstanbul

1975), Ahmet Ağaoğlu, Yakup Kadri Karasmanoğlu, Refik Halit Karay, Falih Rıfkı Atay, Necmettin Sadak, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Ali Naci Karacan, Hakkı Tarık Us, Refi Cevat Ulunay gibi isimler bulunmaktadır.

1960'lı yıllardan sonra gazetelerde başmakale formu alışılmış özelliğini yavaş yavaş kaybederek bu yıllara kadar fıkra denilen türle birleşip köşe yazısı şeklinde yaygınlaşmıştır. Bu tip fıkra ve köşe yazarları arasında Burhan Felek, Necip Fazıl, Peyami Safa, Abdi İpekçi, Bedii Faik ve Ahmet Kabaklı sayılabilir.

Günümüzde makale denildiğinde belli ölçülere göre yazılmış, dergilerde yer alan ilmi ve fikri yazılar anlaşılmaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar, Hilmi Ziya Ülken, Mümtaz Turhan, Remzi Oğuz Arık, Cemil Meriç, Nurettin Topçu, Mehmet Kaplan, Erol Güngör bu tür yazılarıyla tanınmış isimler arasında yer alır. Süreli yayınlardaki ilmi makalelerin tesbiti yolunda atılan en önemli adım, her zaman düzenli çıkmamış olsa bile 1952'de *Türkiye Makaleler Bibliyografyası*'nın yayımlanmaya başlanmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nihad Sâmî Banarlı, *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul 1948, s. 238-239; Özege, *Katalog*, III, 1000-1001; Cevdet Kudret, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri II*, İstanbul 1980, s. 372; Fevziye Abdullah Tansel, *İyi ve Doğru Yazma Usulleri III*, İstanbul 1987, s. 280-282; P. Dumont, "Mağâla", *El²* (İng.), VI, 92-96; "Başmuharir", *İst. A*, IV, 2199-2201; Abdullah Uçman, "Makale", *TDEA*, VIII, 124.

ÂLİM KAHRAMAN

□ FARS EDEBİYATI. Arapça makale, Farsça'da belirli bir konu üzerinde yazılıp söylenen şeylerin bütünü için Farsça *sühân* (söz), *güftâr* (deyiş), *nevişte* (yazılı şey) ve Arapça *kelâm*, *kavl* kelimeleriyle birlikte kullanılmıştır. Kelimenin zamanla anlam değişikliğine uğradığı görülmektedir. Nitekim bir sūfinin meclislerinde söylediği, müridleri tarafından tesbit edilen sözlerini içeren kitaplara bunun çözümlü olan "makâlât" denilmiş (*Mağâlât-ı Şems-i Tebrizi*, *Mağâlât-ı 'Alâ'üddevle-i Simnâni*), Nizâmî-i Arûzî'nin *Çehâr Mağâle*'sinde olduğu gibi bir kitabın bölümlerine de aynı ad verilmiştir. Makale bu anlamları dışında Fars edebiyatında "konuşma, söyleşi, tartışma, ağız kavgası" mânalarında da kullanılmıştır.

Fars edebiyatında makale türü XIX. yüzyıla gelinceye kadar daha çok tavsife, temsile ve öğüt vermeye dayanıyor, bu